

هێماو واتا (فەكۆلینه‌كا سیمانتيكیه)

هه‌زار كه‌مال یوسف

كولێزا په‌روه‌ردا بنیات، زانکویا دهوك، هه‌رێما كوردستانی-عیراق

((میژوو‌یا وه‌رگرتنا فەكۆلینیی: 27 ته‌باخ، 2017، میژوو ره‌زامه‌ندیا به‌لافکرینی: 26 شوات، 2018))

پوخته

ئه‌ه‌ف فەكۆلینه‌ ل ژێر نافونیشانی (هێماو واتایه، فەكۆلینه‌كا سیمانتيكیه) كو تێدا هه‌ول هاتییهدان به‌حسێ هێما و جۆرین ئه‌وێ، په‌یوه‌ندییا دال و مدلولی د ناف هێمایین زمانی ونه‌زمانیدا به‌یته‌كرن، كو ل دویف رێبازا وه‌سفی شیکاری هاتییه ئه‌نجام دان، ئه‌ه‌ف فەكۆلینه‌ ژدوو پشكان پێكده‌یت: پشكا ئێكێ دهرباره‌ی (هێما و جۆرین ئه‌وێ) یه، پشكا دووی (هێما و واتا)یه. گرنگترین ئه‌نجام كو ئه‌م گه‌هشتینی ئه‌وه، كو په‌یوه‌ندی د نافه‌را ره‌گه‌زین هێمایین زمانیدا په‌یوه‌ندییا لێكچوون نینه، ئێ په‌یوه‌ندی د نافه‌را ره‌گه‌زین هێمایین نه‌زمانیدا لێكچوونه.

پیشه‌کی

تنی هنده‌ك نه‌بن، كو ژ ژیدهران هاتینه
وه‌رگرتن.

4- ئارمانجا فەكۆلینیی:

ئارمانج ژ نفیسینا ئه‌ف فەكۆلینیی گه‌هشتنا
به‌رسقا ئه‌فان پرسیارین ل خواریییه:
أهیمایی چ ئه‌رك د ناف و اتاییدا هه‌نه؟
بكه‌نگی هێما دبیته هلگرا واتایا راست و
كه‌نگی دبیته به‌روفازی؟
ج‌کیژ جۆرین كۆدان بو‌تیگه‌هشتنی ب
سانه‌هیترن؟
د- په‌یوه‌ندی د نافه‌را ره‌گه‌زین هێمایین
زمانیدا چه‌وايه؟
ه- په‌یوه‌ندی د نافه‌را ره‌گه‌زین هێمایین نه
زمانی (ویننه، نیشانه، ئاماره) دا چه‌وايه؟

1- نافونیشانی فەكۆلینیی:

ئه‌ه‌ف فەكۆلینه‌ ب ناف و نیشان (هێماو واتایه
— فەكۆلینه‌كا سیمانتيكیه). كو تێدا هه‌ول
هاتییه دان، به‌حسێ هێماو جۆرین ئه‌وێ و
په‌یوه‌ندییا دال و مه‌دلولی د نافدا به‌یته‌كرن

2- رێبازا فەكۆلینیی:

ئه‌ه‌ف فەكۆلینه‌ ل دویف رێبازا (وه‌سفی —
شیکاری) هاتییه نفیسن.

3- كه‌رستی فەكۆلینیی:

پتریا نموونه‌یین ئه‌ف فەكۆلینیی ژناختنا
خه‌لكی ده‌فوكا به‌هدینی هاتینه وه‌رگرتن، ب

شیوۆ ل خواری چه‌مکی هیما دی شروفه‌که‌ین، کو گه‌له‌ک زانیان به‌حس لی کریهه، ژوان ژی (ئه‌فلاتون) ده‌رباره‌ی هیما دی دبیتیت ((په‌یفین هه‌ر زمانه‌کی (هیما) نه)). (دلشین مقداد، 2013، 16) واته د دیتنا ئه‌فلاتونی دا هیما په‌یفه.

ب دیتنا (دیسوسیر)ی، هیما د ناف زمانیدا په‌یفه، کو ژدوو ره‌گه‌زان پیکده‌یت، ئه‌وژی فورم و واتانه، فورم ل جهی وینی دهنگی ده‌یت و واتا ل جهی هزرئ ده‌یت. ئه‌ف هه‌ردوو ره‌گه‌زین هیما پیوه‌ندیه‌کا ب هیز ب ئیکودوفه هه‌یه، ئانکو فورم بی واتا نابیت و واتاژی بی فورم نابیت. (شیرزاد سه‌بری، 2008، 18).

زانستی هیما پیوه‌ندیه‌کا به‌یز یا د گه‌ل زمانی هه‌ی، چونکی هیما بریتیه‌ ژ ئاشکراکرا پیوه‌ندیی د نافه‌را فورم و واتایی دا، بکاره‌ینانا هیما هیما لایه‌کی زیانا مروفی یا فه‌گرتی و هه‌ر لایه‌کی بچینی دی بینین فان هیما یان هه‌بوونا خو یا هه‌ی و مفا ژئ ده‌یته وهرگرتن، هیما یین تاج و ستیرین ل سه‌رمللی و خه‌ت وه‌تد. . . . کو دبواری سه‌ربازییدا به‌رچا‌ف دبن و هه‌مان ده‌مدا جل و به‌رگین تابه‌ت ئاماژی دده‌نه کارین جیاواز. وه‌کی جلوه‌رگین دکتور، قوتابی، کریکاران. . . هتد. (دلشین مقداد، 2013، 5)

ده‌س‌پیکا داهینانا زانستی هیما یان بو (دیسوسیر)ی ل نیفا دووی ژ چه‌رخنی نوزدی ژ

و- دال و مه‌دلول د هیما یین زمانیدا چه‌وا ده‌یته ده‌ستینشانکرن؟

س- دال و مه‌دلول د هیما یین نه زمانیدا چه‌وا ده‌یته ده‌ستینشانکرن؟

5- پشکین فه‌کولینی:

ئه‌ف فه‌کولینه ژبلی پیشه‌کی و ئه‌نجامان و لیستا ژیدهران ژدوو پشکا پیکده‌یت. پشکا ئیکی: ب نافونیشان: (هیما و جوړین ئه‌وی) یه، کوتیدا به‌حسی ئه‌فان سه‌ره‌بابه‌تان هاتیه‌کرن (چه‌مکی هیما یی)، (پیناسه‌یا هیما یی)، (جوړین هیما یی) و (هیما دانان د زمانیدا) نه. پشکا دووی: ب نافونیشان: (هیما و واتا) یه، کو تیدا به‌حسی ئه‌فان سه‌ره‌بابه‌تان هاتیه‌کرن: (پیناسین واتایی)، (هیما و واتا) و (ئه‌رکی هیما یی د سنورئ واتاییدا) و (هیما د نافه‌را راستی و نه‌راستییدا) و (شیانین تاکه‌ که‌سان بو شلوفه‌کرا هیما یان) (ره‌گه‌زین هیما یی)، (دال و مه‌دلول د هیما یین زمانیدا)، (دال و مه‌دلول د هیما یین نه‌زمانیدا).

پشکا ئیکی: هیما و جوړین ئه‌وی

- چه‌مکی هیما یی:

ئه‌گه‌ر ئه‌م چا‌ف‌پیشاندنه‌کی د زیانا روژانه‌دا بکه‌ین دی ئه‌ف راستیه‌ بو مه‌ ئاشکرا بیت، کو هه‌رتشته‌کی د ژیان و ده‌وره‌به‌رانا هه‌ی، هیما یه‌ک بو هاتیه‌ دانان، ژ به‌ره‌ندی ب ئه‌فی

1- ((هیمما زنجیره دهنگیکه ریڅخراوه، که وشه پیکدینیت)). (عبدالواحد مشیر دزهیی، 2011، 51)

2- ((هیمما چه‌ند دهنگیکه شتیک ده‌نویڼی، که خوڼان نین و مروّف به ئاره‌زوی خوڼی هیمما بو شتیک داده‌نیت، تاوه‌گو ژیانې روژانه‌ی ریڅبخات و که‌سه‌کان له یه‌کتری بگه‌ن)). (دلڅین مق‌داد، 2013، 7).

3- هیمما: بریتیه ((له و شته‌ی که نوڼه‌رایه‌تی شتیک تر ده‌کات، به دهربرینیکه تر ده‌لاله‌ت ده‌کاته سه‌ر شتیکه تر که خوڼی نیه)). (کامه‌ران ئیبراهیم مشه‌ختی، 2011، 41)

4- هیمما نه‌و ئازرینهری جیگیره، کو نواندنا تشته‌کی دکه‌ت د ده‌مه‌کیدا نه‌و تشت یی ئاماده‌بیت یان یی ئاماده‌نه‌بیت، ژبه‌ره‌ندی دشین بیژین په‌یف هیمانه، چونکی نه‌و تشتی په‌یف ئاماژئ پیدکه‌ت و نواندنا نه‌وئ دکه‌ت، چیدبیت یی ئاماده‌بیت یان یی ئاماده‌نه‌بیت، هه‌روه‌سا نه‌و تشتی په‌یف نواندنا نه‌وئ دکه‌ت نه‌و بخو نینه. (شیرزاد سه‌بری، 2011، 94)

5- هیمما یه‌که‌یه‌کا زمانیه‌ه باراپتر په‌یفه، ئاماژه‌یی ب تشته‌کی دده‌ت و چیدبیت هیمما نه‌و زمانې بیت، ژبه‌ره‌ندی هنده‌ک زمانفانان زارافی هیمما زمانې ونه زمانې بکاردهینن. (رمزی منیر بعلبکی، 1990)

ژ نه‌نجامی نه‌فان هه‌می پیناسه‌یان دگه‌هینه هندئ، کو هیمما یه‌که‌یه‌که یان جیگره‌که کو

نه‌نجامی فه‌کولینین وی ل سه‌ر هیمما و واتایا نه‌وان و په‌یوه‌ندیین ره‌گه‌زین نه‌وی ب سنوری تستانقه، (هیممالوجی) ل سه‌ر ده‌ستی وی پیشفه چوو. پاشی (رومان جاکبسون) هات و نه‌وی بابته‌تی هیممالوجیایی ب گرنگیفه وه‌رگرت، نه‌وژی د ناقبه‌را سی ته‌وه‌راندنا و نه‌و ته‌وه‌ر ژی نه‌فه‌نه:

1- ئیشاره‌ت: دهربرینه‌که ب ریڅا هه‌ستکرنا بکارهینانا کریاره‌کا زیده، فوژم و واتایی پیکفه‌ه گریده‌ت. وه‌کو ئاماژه‌کرنا تلبی بو تابلویه‌کی.

2- ئایکون: هیممایه‌کی خوڅخوڼی نینه، کو تیدا په‌یوه‌ندییه‌کا هوڼی د ناقبه‌را فوژم و واتایی دا یا هه‌یی، هه‌روه‌کو په‌یفا (ترؤمبیل) و هه‌بوونا نه‌وی یا راسته‌قینه‌یی.

3- هیمما: (نه‌فه‌زی نه‌وان ره‌گه‌زان ده‌ست نیشان دکه‌ت نه‌وین هه‌بوون هه‌ین، نه‌ف هیممایه‌زی جفاک ل سه‌ر ریکه‌فتیه چ ژلای زمانیفه بیت یان ژ لای جولاندنن کارین جفاکیفه بیت. وه‌کو ره‌نگین هاتوچووی، نه‌خشین مه‌ترسیا جگاره‌کیشانی یان مه‌ترسیا کاره‌بی). (عه‌بدولواحد موشیر دزهیی و زیرین خوړشید سه‌لیم، 2010، 8)

- پیناسین هیممای:

ژبه‌رکو هیممای په‌یوه‌ندییه‌کا بهیز ب زمانې و جفاکیفه هه‌یه، له‌وا گه‌لک زانایان هه‌ولا پیناسه‌کرنا نه‌وی کریه، نه‌فین ل خواری هنده‌ک ژ نه‌وان پیناسه‌یان:

- چۆدبیت زمانی بیت و باراپتر پەیفە وچۆدبیت نە زمانی بیت و دەردوو حالەتاندا ئاماژەیی ب تەتەکی دجیھانا ژدەرڤەدا ددەت.
- جۆرین هیمايي:
- زانایان ب چەند رەنگان هیما دابەشی جۆران کرینە وەکو:
- ۱ - فەیلەسوفی ئەمریکی (چارلس پیرس) هیمايي دابەشی ئەفان سی جۆران دکەت:
- 1_ هیمايا ئایکۆنیکي: پەيوەندی د ناقبەرا دال و مەدلولىدا ل سەر بنەمايي لیکچوونە و ژبەر ئەگەری خودی بابەتی دویر ژ ەەر جۆره ریککەفتنەکی دەیتە دەریپین.
- 2_ هیمايا ئیندیکی: د ئەفی جۆری هیمايیدا، پەيوەندی د ناقبەرا دال و مەدلولىدا پەيوەندیەکا ئەنجام و هۆیە. واتە جۆره پەيوەندیەکا دەروونیە، وەکو دویکیل نیشانەیه بۆ ئاگری و ئاگر زی هۆیه بۆ دویکیلی.
- 3_ هیمايا سیمبۆلیکی: جۆری پەيوەندی د ناقبەرا دال و مەدلولىدا ریککەفتنە. (عەبدولسەلام نەجمەدین، 2008، 29)
- ب - (بور روایال) هیمايان ل سەر ئەفان جۆران دابەشدکەت:
- 1_ جیگیربووی: هەناسەدان ئاماژی ب هندی ددەت، کو ئەو گیانەوەر یی ب گیانە.
- 2_ جیگیرنەبووی: وەکو رەنگ زەربوون و تیکچوون سەبارەت ب ژنا ب حال.
- 3_ پەيوەندی پەیفەهە: وەکو سیمایین ئیشەکی ژ ئیشان، کو مروفی پی ئاگەه بکەت.
- 4_ پەيوەندی پەیفە نە: وەکو قوربانیدان نواندەنە بۆ هلاویستنا (عیسا)ی سلافین خودی لی بن.
- 5_ سروشتی: وەکو وینەهی دخۆدیکیدا.
- 6_ دروست کری: وەکو پەیف هیمانە بۆ هزران یان وینە هیمانە بۆ پەیفان. (شیرزاد سەبری، 2011، 83)
- ج - (ئیمرتو ئیکۆ) هیمايي دابەشی نەه جۆران دکەت:
- 1_ هیما ل دیف ژیدەری ئەوی.
- 2_ هیمايین سروشتی و دەستکرد.
- 3_ هیما ل دویف پلەیا تایبەتمەندی نەوی یا هیمالۆجی.
- 4_ هیما ل دویف مەبەستا ناخفتنەری و پلەیا هوشداری یا ئەوی.
- 5_ هیما ل دویف کەنالی سروشتی و ئامیری تایبەتمەندی وەرگرتنا ئەوی ل دەف مروفی.
- 6_ هیما ل دویف پەيوەندی فۆرم و واتایی.
- 7_ هیما ل دویف شیانا بەرەمەهینانا فۆرمی.
- 8_ هیما ل دویف ئەوی شیوی پیکشە گریداي ئەوی د ناقبەرا هیما و ژیدەری ئەویدا هاتیە سەپاندن.
- 9_ هیما ل دویف رەفتاری ئەوی ئەوا گوهدار هلاگریت. (عەبدولواحید موشیر دزەیی و زیڕین خۆرشید، 2010، 8)

و بیرین ئاماژه بو دهیته کرن ئەو بخو نین، به‌لکو ئەو په‌یوه‌ندییا د نافی‌ه‌را ره‌گه‌زاندا ه‌ه‌ی ژ ئەنجامی ری‌ککه‌فتنا جفاکی په‌یدا بوویه. (دلشین مق‌داد ئەحم‌ه‌د، 2013، 15)

- بدیتنا دی سوسی‌ری هی‌مایا زمانی چار
م‌ه‌رج ه‌ه‌نه، ئەوژی ئەفه‌نه:

1- هی‌مایا زمانی پید‌فیه د واتادار بن و ه‌ه‌لگه‌رین سیمایین جوداکه‌ر بن بو نمونه: - جوتیار زه‌فی کـیـلا. جوتیار (+مرو‌ف+نیر+پینگه‌شتی).

2- پید‌فیه ئەف هی‌مایه د نافی جفاکی دا به‌ینه بکاره‌ینان و واتای ائه‌وان یا ئاشکرا بیت و خه‌لک تی‌بگه‌هن.

3- ئەف هی‌مایه ب ری‌کا سیمایین وان واتایی دگه‌هین، سیمایین واتایی دبنه بنه‌ره‌ت بو تی‌گه‌شتن د واتایین ئەواندا.

4- ل ده‌می بکاره‌ینانا ئەفان سیمایان دنا‌ف سیسته‌می زمانی دا پید‌فیه شیانی‌ن هندی ه‌ه‌بن کۆ‌فی سیسته‌می زمانی به‌رفره‌تر بکه‌ت. بو نمونه په‌یفا (ده‌رگه‌ه) ه‌ه‌لگرا ئەفان سیمایانه: -

+دروستکرن ژ ماده‌یه‌کی.

+هاتن و چوون.

+به‌رجه‌سته.

دشیین ئەفان په‌یفا به‌رفره‌تر لی بکه‌ین. وه‌ک:

زی‌ده باری ئەفان بو‌چوونین نافی‌ری، هی‌ما ب شیوه‌کی گشتی دبیته دوو جور:

1_ هی‌مایا زمانی. 2_ هی‌مایا نه‌زمانی.

1- هی‌مایا زمانی: -

هی‌مایین زمانی ئەو هی‌مانه ئەوین جفاک ل سه‌ر ری‌ککه‌فتین و د ئاخفتنا خو‌یا رۆزانه دا بکارده‌ین. وه‌ک(پینوس، په‌رتوک، دیوار. . . . هتد). (هه‌ژار که‌مال یوسف، 2014، 35)

هی‌مایا زمانی (هی‌مایا جفاکی)، په‌که‌یه‌کا زمانیه، پتریا جارن په‌یقه، ئەف هی‌مایه ئاماژی ب تشته‌کی ه‌ه‌ستپیکرنی یان هزره‌کا نه به‌رجه‌سته دکه‌ت، ئەو هزر و تشتی ئاماژه پی دهیته کرن، د بنه‌ره‌تا ئەو بخو‌نینه، به‌لکو ئەو په‌یوه‌ندییه ئەوا د نافی‌ه‌را ره‌گه‌زین ئەویدا ژ ئەنجامی ری‌ککه‌فتنا جفاکییه، واته ئەو په‌یوه‌ندییا د نافی‌ه‌را (ده‌نگ، رۆخسار، فۆرم) و (هزر، نافی‌ه‌رۆک، واتا) ییدا ژ ئەنجامی ری‌ککه‌فتنا جفاکییه، ژ به‌ر هندی فۆرمی په‌یقه‌کا مینا (شیر) ژ جفاکه‌کی بو جفاکه‌کی دی دهیته گوهو‌رین.

بو نمونه د زمانی ئینگلیزی‌دا دبیزنه شی‌ری (Lion) کو ژ ده‌نگین (L+i+o+n) پیکده‌یت و د زمانی عه‌ره‌بیدا (أسد) کۆ ژ ده‌نگین (ا+س+د) پیکده‌یت. (عه‌بدولسه‌لام نه‌جمه‌دین و شی‌رزاد سه‌بری، 2011، 94). هی‌مایا زمانی ئاماژی بو تشته‌کی ه‌ه‌ستپیکری، یان هزر و بیره‌کا نه به‌رجه‌سته دکه‌ت، ئەو هزر

دهرگه‌هی به‌هه‌شتی.
 ده‌رگه‌هی زانستی.
 (دلفین مق‌داد ئە‌حمەد، 2013، 17)

(شیرزاد سه‌بری، عه‌بدو‌السلام نه‌جمه‌دین عه‌بدو‌اللا، 2011، 95).

که‌واته دشی‌ن بیژین هی‌مایا زمانى جفاک دروست دکه‌ت و جفاکی دا‌هینایه، له‌وما دب‌یژنی (هی‌مایا جفاکی) ژبه‌رکو ژ ئە‌نجامی ر‌یک‌که‌فتنا جفاکی دروست بوویه و سنوور ژى بو ناهیته دانان.

- تابه‌تمه‌ندی‌ی‌ی‌ی هی‌مای‌ی‌ی‌ی زمانى:

- 1- پ‌ی‌د‌فی ب ئاخفتن‌ک‌ه‌ر و گوهدارى هه‌یه و خ‌ودان په‌يام و مه‌به‌سته‌کا هه‌ل‌گرت‌نی‌یه.
- 2- دئه‌فی جوړی هی‌مای‌ی‌دا په‌یوه‌ندی د نافه‌را ف‌ورم و واتای‌ی‌دا خو‌بخ‌ویه. چ جوړه لی‌ک‌چوونه‌ک نینه.
- 3- هی‌مایا زمانى هه‌ل‌گرا مه‌به‌سته‌کی‌یه و ئاخفتن‌ک‌ه‌ر ب‌کارده‌ینیت ژ بو‌گه‌هان‌دنا مه‌ره‌م و ئارمان‌جا خو‌.
- 4- ئە‌وى تشتى نانوی‌نیت یی‌ کو نوینه‌را ئە‌وى دکه‌ت، چونکی تشته‌که ئە‌و بخ‌و نینه، ژ به‌ر هندى ئە‌ف‌ جوړه پ‌ی‌د‌فی ب ر‌افه‌کرنی هه‌یه.
- 5- هیل‌یه، که‌ره‌ستی ماددى یی‌ هی‌مایى زمانى فونیم‌یه ب هنده‌ک زنجیر‌ین ئاسویى و د ئی‌ک

هی‌مایا زمانى چ ئە‌و هی‌مابن ی‌ی‌ن ده‌ینه نقی‌سین یانزى ئە‌و هی‌مابن ئە‌وین ده‌ینه‌گوتن، ئاماژى دده‌ته تشته‌کی، که‌ره‌سته‌کی، تشته‌کی هه‌ست‌پ‌یک‌ری، یانزى ب هزر و ب‌یر‌ین نه‌به‌ره‌سته دده‌ت کو ئە‌فان هزر و ب‌یران ی‌ی‌ن ئاماژه بو ده‌يته کرن، ئە‌وان هه‌بوونا خو‌نینه به‌ل‌کو ژ ئە‌نجامی ر‌یک‌که‌فتنا جفاکی په‌یدا‌بووین‌ه. ئان‌کو هی‌مایا زمانى (ئە‌و هی‌مانه ئە‌وین جفاک ل سه‌ر ر‌یک‌که‌فتى و د ئاخفتنا خو‌یا ر‌وژانه دا ده‌يته ب‌کاره‌ینان، وه‌کی پ‌ینوس، په‌رتووک، دیوار، خانى وه‌تد. . .). (ه‌زار کمال، 2014، 36)

که‌واته دشی‌ن بیژین هی‌مایا زمانى ئە‌و هی‌مایه یا جفاک ل سه‌ر ر‌یک‌که‌فتى و واتا دروست کری‌یه، دئه‌فی جوړی هی‌مای‌ی‌دا په‌یوه‌ندی د نافه‌را ف‌ورم و واتای‌ی‌دا چ لی‌ک‌چوونه‌ک نینه، به‌ل‌کو ئە‌و په‌یوه‌ندی د نافه‌را ف‌ورم و واتای‌ی‌دا هه‌ی ژ ئە‌نجامی ر‌یک‌که‌فتنا جفاکی‌یه.

ده‌رباره‌ی سنوور‌ی هی‌مایا زمانى ((سنوور دانان‌ری بو‌ در‌ی‌ژى هی‌مای زمانى)).

بکارهینان، واته په‌یف و دهنگ تیدا ناهینه بکارهینان، به‌لکو پشت به‌ستنی ل سهر شیوازی(ئامازه، وینه، نیشانه و زمانی جه‌سته‌ی) کو زمان تیدا یی چالاک نینه، به‌لی ئه‌و ئه‌رکی زمانی ئاخفتنی ئه‌نجام ددهت ئه‌ف جوړه هیمايه ژی ئه‌وی ئه‌رکی دبینیت. (دلفین مقداد احمد، 2013، 19)

ب باوهره هندهك ژ زمانفانان وهك (فونت، مار، پياجه) هیمايین نه‌زمانی، ل ده‌سپيکی زمانی ئاخفتنی(زمانی بزافی) بوويه، تا نوکه‌ژی ئه‌ف بزافه وهكو (سهره‌زانان، لیف گفاشتن، چاف نکاندن و هتد. . .) د زمانی ئاخفتنییدا دهینه بکارهینان. (عبدالواحد مشیر دزه‌یی، 2015، 32)

ئه‌ف جوړی هیمايی ژ که‌سه‌کی بو که‌سه‌کی دی ناهيته گوهورین و شرؤفه‌کرن و ئه‌ف جوړه هیمايه ل ده‌ف هه‌می که‌سین د کومه‌لگه‌هییدا دژین وه‌کی ئیکه، پی‌دفی ب زانیاریین سروشتییه، نه پی‌دفی ب فیروونیییه. واته هه‌می که‌س ل سهر هندي ریکه‌فتینه کو(سووربوون)هیمايی(شهرمی)یه و (زهربون)هیمايی نه‌خوشیییه و هتد. . . . په‌یوه‌ندی د ناقبه‌را دال و مه‌دلولی دئه‌فی جوړی هیمايییدا په‌یوه‌ندیه‌کا هوپییه و لیکه‌چوونه‌ک د ناقبه‌را دال و مه‌دلولییدا هه‌یه. (عبدالواحد مشیر دزه‌یی، 2015، 32)

مرؤف دشییت ل ژماره‌کا زورا زانیارییان ب ریکا هیمايین نه‌زمانی بگه‌هینیت ژبلی

هییدا ده‌يته دهربرین. بو نمونه: په‌یفا (نیش‌تیمان)، پیکه‌تیییه ژ فوونیمین (ن+ی+ش+ت+ی+م+ا+ن). (عبدالواحد مشیر دزه‌یی، 2015، 31)

2- هیمايین نه‌زمانی:

ب باوهره هندهك زمانفانان وهكو(فونت، مار، پياجه) زمانی ده‌سپيکی زمانی بزافی بوويه، وهكو سهره‌زانان، لیف گفاشتن، چاف نکاندن و هتد. . . . ئه‌ف هه‌می هه‌ول و بزافی نه‌زمانی هه‌تا نوکه یین ماین و دهینه بکارهینان.

ئه‌ف جوړی هیمايی ژ که‌سه‌کی بو که‌سه‌کی دی ناهيته گوهورین، ئانکو شرؤفه‌کرن و رافه‌کرنا ئه‌فی جوړی هیمايی ل ده‌ف هه‌می خه‌لکی وه‌کی ئیکه. هه‌روه‌سا ئه‌ف جوړه پی‌دفی ب زانیاریین سروشتی هه‌یه، نه‌کو فیروونئ. واته هه‌می که‌س ریکه‌فتینه ل سهر هندي کو عه‌ور هاتن نیشانه‌یه بو هاتنا بارانی و دویکیل نیشانه‌یه بو ناگری و هتد. . . . دیسان په‌یوه‌ندی د ناقبه‌را فورم و واتا ئه‌فی جوړی هیمايییدا په‌یوه‌ندیه‌کا خو‌بخوی نینه، به‌لکو جوړه لیکه‌چونه‌ک هه‌یه. هیمايا نه‌زمانی دابه‌شی فان جوړان دبیت: (نیشانه، وینه، ئیشاره‌ت). (شیرزاد سه‌بری، عه‌بدو‌السلام نه‌جمه‌دین عه‌بدو‌اللا، 2011، 92)

- پیناسا هیمايین نه‌زمانی:

هیمايین نه‌زمانی، بریتییه ژئه‌وان هیمايان کو په‌یامه‌کی دگه‌هینن، بی‌یکو زمان به‌يته

مروقی ل سهر ئه‌ردی، کو ده‌نگ و قییری و ئه‌وین ژ (سیه و گه‌وری و دفن و ئه‌وین ژ ئه‌ندامین دی یین ئاخفتنی پیکدهیت) بکه‌نه هیما بو تشتین دی، کو د ده‌وروبه‌راندا رویددهت و میسکی مه‌ تو‌مار دکه‌ت. زمان د بنه‌ره‌ندا بریتیه ژ ریکه‌فتنا کومه‌لایه‌تی، نمونه‌ ئه‌و کسه‌ین ب کوردی دئاخفن دشیاندايه ده‌نگین په‌یفا/به‌ر/وه‌کی هیمايه‌کی ل جهی ((گیانه‌وه‌ر یان گول و . . هتد). بکاربه‌ینیت، ئه‌وین گو‌ه ل ئه‌فی په‌یفی دبیت و ب کوردی تیدگه‌هیت وه‌سا ده‌یته چافه‌ریکرن، هه‌مان دیارده د میسکی ئه‌ویدا به‌یته تو‌مارکرن.

بیگومان هه‌روه‌کی چه‌وا د هنده‌ک جفاکاندا(به‌ر)ب هیمايی زه‌نگینیی ده‌یته نیاسین و د هنده‌ک کومه‌لین دیدا(زیر) ب ئه‌فی ئه‌رکی رادبیت، هه‌روه‌سا هه‌ر کومه‌له‌کا ده‌نگین جیاواز(هیمايه‌کی جیاواز)بو هه‌مان دیارده بکارده‌ینین. ژبو(به‌ر)ی د کوردیدا بکارده‌یت و د عه‌ره‌بی و ئینگلیزی و زمانین دیدا هیمايه‌کی دی بو بکارده‌یت، ئه‌گه‌ر دوو جفاکان ئیک هیما بو ئیک دیارده بکاره‌ینا، یان دوو جفاکین خزمن یان ژ ئیکودو وه‌ر گرتیینه.

مه‌رج نینه په‌یوه‌ندی د نافبه‌را هیما و تشتیدا هه‌بیت هه‌روه‌کی چاوا دشیین جلکین مه‌له‌فانیان بکه‌ینه ل به‌رخو بیی کو مه‌ نیازا مه‌له‌فانیا هه‌بیت، یانژی ب دره‌وقه‌ بیژیت: برسیمه هه‌رچه‌نده ئه‌ف تشته یی ئاشکرا و

بکاره‌ینانا هیمايین زمانی بو په‌یوه‌ندیکرن و تیگه‌هشتنی لب‌ن سیبه‌را ئه‌و هه‌ستین هه‌ی، ئه‌م دشیین ب ریکا چه‌ند هیمايه‌کین نه‌زمانی په‌یوه‌ندیی بگه‌هینین، ژبه‌ر هندئ مروقی زور جارن ژئه‌گه‌ری ژ ده‌ستدانا ئه‌ندامئ ئاخفتنی کو زمانه، پشت به‌ستنی ل سهر ئه‌فی جو‌ری هیماي ژ ئامازه‌یین جه‌سته‌یی دکه‌ت. ل دو‌یف ئه‌وان گریمانین کو ده‌رباره‌ی زمان و ئامازی هاتینه نفیسین پتریا ئه‌وان بو ئه‌فی بو‌چوونی دچن، وه‌کو(دافید کرومبی)دبیژیت: ((ئه‌م ب هه‌می ئه‌ندامین له‌شی د ئاخفین))واته ئانکو هه‌مو ئه‌ندامین له‌شی ژ بلی ئه‌ندامئ ئاخفتنی کو زمانه ب هه‌مان ئه‌رکی ئه‌ندامئ ئاخفتنی رادبن. (دلفین مقداد احمد، 2013، 19)

- تابه‌تمه‌ندیین هیمايین نه‌زمانی:

1_ ئه‌ف جو‌ری هیمايی پیدفی ب زانیارییین سروشتی هه‌یه.

2_ رافه‌کرن و شروقه‌کرن ئه‌فی جو‌ری هیمايی ل ده‌ف هه‌می خه‌لکی وه‌کی ئیکه، ئانکو ژ کسه‌کی بو کسه‌کی دی ناهیه‌ته گوهورین.

3_ په‌یوه‌ندی د نافبه‌را فۆرم و واتا ئه‌فی جو‌ری هیمايیدا په‌یوه‌ندییه‌کا خو‌بخو‌یی نینه، به‌لکو جو‌ره لی‌کچوونه‌ک هه‌یه. (عه‌بدولسه‌لام نه‌جه‌دین، شیرزاد سه‌بری، 2011، 96)

- هیما دانان د زمانیدا:

مروقی دشییت هیمايان ژبو هه‌ر تشته‌کی بقییت بکاربه‌ینیت، هه‌ر ژ ده‌سپیکا په‌یدابوونا

واتا- meaning ئیکه ژ پتر ژ ئەوان زارافین ته‌مومژ و مشتومر د ناف زمانفانییدا ل سهر هه‌ی. زارافی واتا- meaning بریتیه ژ مه‌به‌ست و نیاز و گرنگی‌ی ژ لای‌ی ئیتیمۆلۆجیه ژ په‌یفا ئەمانی یا که‌فن (meina) هاتییه دارشتن، کو ئەفه واتیایا هزر یان مه‌به‌ست یان دهر‌برین ژ مه‌به‌ستدیری‌ی ده‌یت. هه‌روه‌سا یا دارشتیه ژ په‌یفا (minni)، کو واتیایا بیرکرن و بیردانک و هۆش ده‌یت. بیگومان زانین یان پیناسه‌کرنا واتیای یا ب ساناهی نینه، ئەوژی ژ به‌ر هندییه، کو چه‌ند تیۆر و بو چوون هه‌نه، کو هه‌ر ئیک ژ ئەوان ب ره‌نگه‌کی ته‌ماشه‌ی تیگه‌هی واتیای دکه‌ت. (شیرزاد سه‌بری عه‌لی، 2015، 98)

واتا ب کاکلا فه‌کۆلینا و اتاسازیی ده‌یته هژمارتن، ئارمانج و کاری و اتاسازیی ئەوه ل دویف واتیای بگه‌رپیت وره‌هه‌ندی‌ت ئەوی دیاربکه‌ت. (شیرزاد سه‌بری عه‌لی، 2015، 98)

- پیناسین واتیای:

دهرباره‌ی پیناسا واتیای، تا نوکه پیناسه‌کا گشتی و تمام وجیگر بو واتیای نینه، به‌لکو هه‌ر زانایه‌کی لدویف بو چوونا خو واتا پیناسه‌کریه. نه‌بوونا پیناسه‌کا گشتی وئیگرتی بو واتیای دزفریته‌فه بو هندی کو واتا ب خو زاراقه‌کی ئالۆز و ته‌م و مژاوییه، ژ گرنگترین ئەوان هۆکاران یین وه‌کری کو تا نوکه

دیاره، به‌ی گه‌له‌ک جارن هه‌ست پی ناکه‌ین تاکو پیکولا ته‌واو نه‌ده‌ین و گه‌له‌ک جارن ب هویری هه‌ست پی نه‌که‌ین و ئەفی کیشی ب هویری بیر لی نه‌که‌ین. گه‌له‌ک جارن د ئەوی باوه‌ر یدایینه، کو په‌یوه‌ندییه‌ک یا هه‌ی د نافه‌را هیما‌ی و به‌رامبه‌ری ئەویدا. (محمد معروف فتاح، 1990، 38)

پشکا دووی: هیماو واتا

- چه‌مکی واتیای:

واتاژی وه‌کو هه‌رله‌کی دی یی زمانی رۆله‌کی مه‌زن هه‌بوویه د پیشه‌چوونا لقین زمانیدا، هه‌ر ژ سه‌رده‌مین که‌فن گرنگیه‌کا مه‌زن ب واتیای هاتییه‌دان. هه‌روه‌سا زانایین گه‌له‌ک زانستان گرنگی‌ی ب واتیای دده‌ن و ئەف گرنگیه یازلای ئەفان زانایان دزفریته‌فه بو ئەوی رۆلی واتیای د ناف بواری زانستین ئەواندا هه‌ی، ژبه‌ره‌ندی گه‌له‌ک جارن ده‌یته‌ دیتن، کوفه‌یله‌سوف و زانایین جوداجودا لگه‌ل زمانفانان، دناف فه‌کۆلینین خودا باس ل واتیای دکه‌ن.

ژبه‌رپشکدارییا زۆرا واتیای د فه‌کۆلینین فه‌لسه‌فی و لۆجیک و زمانیدا؛ له‌ه‌ورا ده‌یته‌گوتن، و اتاسازی سی جۆره، ئەوژی: و اتاسازیا فه‌لسه‌فی و لۆجیکی و زمانیه‌ه. (شیرزاد سه‌بری عه‌لی،

2011، 13)

3- ب دیتنا (دی سوسیر و ئولان)ی، ((واتا پەیوەندیەکا ئالوگۆرە د نافبەرا فۆرم و واتاییدا، کو هەرئیک ژوان بیی یا دیتەر دروست نابیت)). (شیرزاد سەبری عەلی، 2011، 15) کەواتە (دی سوسیر و ئولان) فۆرم و واتای ب تامکەرین ئیک دزانن، ئانکو هەردووک پیگفە گریداينە د شیاندانینە فۆرم و واتا ژیک جودابن.

4- ئیبن سینا دەربارە ی واتای دبیزیت: واتا ئەو تشتە یان ئەو بەشی زمانییە، کو د میشکیدیە و ناهیتە دیتن، ئەوا کو مروف دبینیت ئەو تشتە کو ب چافین خو وینئ ئەوی گرتییە، و پاشماوی ئەوی د میشکیدا مایە، ئەو پاشماو و اتایە. (فەرهاد توفیق حسەن، 2010، 4)

5- بلومفیلد سەبارەت پیناسەیا واتای دبیزیت: واتا بریتییە ژگروپەکا رویدانین پيشوو و یین داھاتی بو ئاخافتنی. (عبدالقادەر عبدالجلیل، 2006، 30)

ژئەنجامی ئەفان هەمی پیناسەیان دگەهینە هندی، کو واتا دیاردەکە گریدای زمانییە و ب ریکا چەند رەگەزان ب دەستفە دەیت، کو ئەوژی رەگەزین هیمايینە و بریتییە ژ فۆرم و تەن و هزری .

- هیما و واتا:

هەرودکی بەری نوکە مە بەحس ل هیمايی کری، کو پتریا جارن پەیفە و نواندنا تشتەکی دکەت، کو ئەو ب خو نینە، هیما د سیمانتيکیدا پەیوەندی ل گەل دونیا یا ژ دەرفەدا هەییە و گوھ نادەتە هندی، کا ئەو هیمايە ژ چ کەسەکی

پیناسەکا گشتی و تمام بو واتای نەبیت، ئەوژی ئەف هۆکارەنە:

1- واتای هەبوونەکا ماددی (بەرجهستە) یی نینە.

2- هەبوونا چەند جۆرەکین واتای.

3- تیکەلکرنا واتای ل گەل چەند زانستەکین دی. (عەبدولواھید مشیر دزەیی، 2014، 27) بەلی دی ل قیری هەول دەین باسی چەند پیناسەکا کەین بو واتای هاتینە کرن ژ ئەوان پیناسان ژی:

1- (ئەفلاتون) دەربارە ی پیناسا واتای دبیزیت: ((واتا بریتییە ژ پەیوەندیەکا دوو لایەنی د نافبەرا دوو تشتاندا، کەرستەیک یان پەیفەک دناف زمانیدا و تەنەک ژ دەرفە ی زمانی)). (شیرزاد سەبری عەلی، 2011، 14)

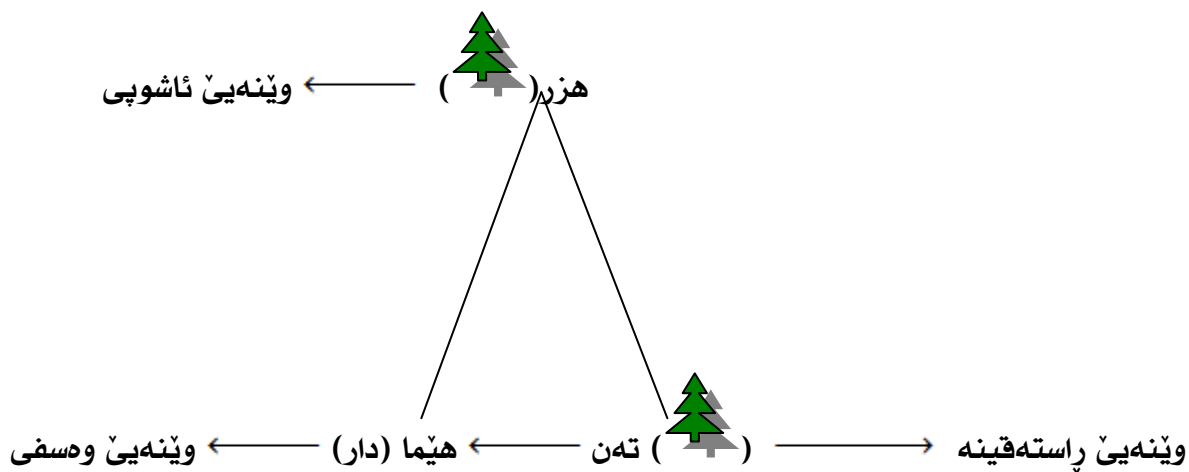
ئەف پەیوەندییا د نافبەرا پەیف و تەنیدا (ئەفلاتون) ب پەیوەندییەکا راستەوخو دەرژمیریت، کو ب پەیوەندییەکا ئامازەیی دەیتە هژمارتن. (ژیدەری بەری، 14)

2- (ئەرستو) دەربارە ی واتای دبیزیت: ((واتا ئەو بۆچوونە، یان مینا وی بۆچوونییە ئەوا دناف هزر و میشکی مروقی دا)). (ئارا عەلی ئەحمەد، 2008، 16)

ل دویف پیناسا (ئەرستو) ی واتا ب خو ئەو بۆچوونە یان وەکی ئەوی بۆچوونییە ئەوا دناف هزر و میشکی مروفیدا، ئانکو واتا وەکی ئەوی بۆچوونییە ئەوا مروف د میشکی خو دا جیدکەت.

په‌یوه‌ندییه‌کا نه راسته‌وخۆ ل گهل (هزرئ) رادوه‌ستیت. وه‌کی د ئه‌فی سیگوشا واتاییدا دیاردبیه‌ت:

بۆ چ که‌سی و بۆ چ مه‌به‌ستی بکاره‌اتییه، به‌لکو ب وئ واتایئ بکارده‌یت، کو ریکه‌فتنا خه‌لکی ل سه‌ره. (هیمما) به‌رامبه‌ر(ته‌ن=له‌ش) ی ب ریکا

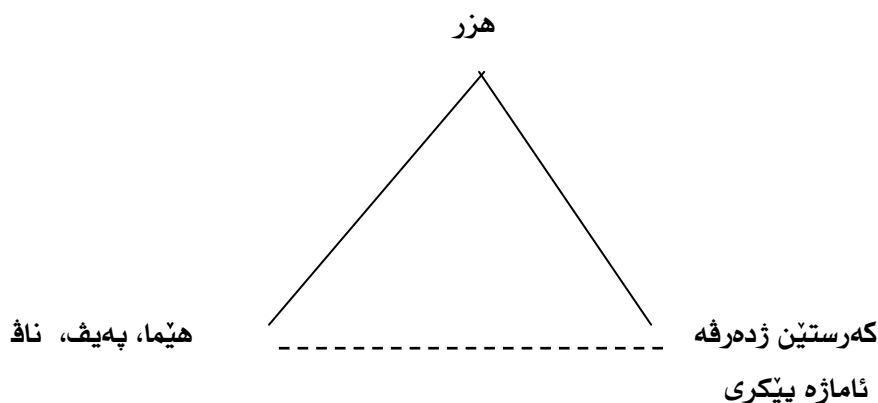

گوتن، اتا و مه‌به‌ستا ئاخفتنکه‌ری ل ده‌ف گوه‌داری دیار دبیت. بۆ نمونه‌ نه‌گه‌ر قوتابیه‌کی تاقیرن نه‌جامدا و ده‌رنه‌چوو و نمره‌کا کیم وه‌رگرت و ل ئه‌وی ده‌می مامۆستایئ ئه‌وی بیژیتئ(ده‌ست خۆش بیت). ل ئه‌وی ده‌می ئه‌ف گوتنه‌ دئ اتا خۆ به‌روژفاژی ده‌ت، چونکی گوتنا (ده‌ست خۆش بیت) بۆ قوتابیه‌یی زیره‌ک ده‌یته‌ گوتن، نه‌ بۆ قوتابیه‌کی ده‌رنه‌ چوو. هه‌ژی گوتنیه‌ بیژین، کو هیمما د ئاستئ پراگماتیکیدا هه‌ردوو جوړین هیمایین زمانئ و نه‌زمانئ ب خۆفه‌ دگریت).

هیمما دئاستئ پراگماتیکیدا بریتیه‌ ژ په‌یوه‌ندییه‌کا چارقۆلی د ناقبه‌را (هیمما، ته‌ن، بیر، که‌س)یدا. د فیریدا شروفه‌کرنا واتایئ ب ریکا که‌سییه و ئه‌و شروفه‌کرنه‌ ب ریکا (ئاخفتنکه‌ر، گوه‌دار، ده‌روبه‌ر)ی ده‌یته‌ گوه‌وړین. که‌واته‌ هیمما دئاستئ پراگماتیکیدا واتایه‌کا جیگیرنینه. ب واتایه‌کا دی هیممایا زمانئ د ئه‌فی ئاستیدا ب ئه‌وی ریکا د ئاستئ سیمانته‌یکیدا ب ده‌ستقه‌ ده‌یت و دیارنابیت، ئانکو (ته‌ن و هزر) ب تنئ نه‌شیت ئه‌وی واتا هیممای دیاربکه‌ن، نه‌گه‌ر (که‌س)نه‌بیت، ئه‌و ژئ ب ریکا ئه‌وی ده‌روبه‌رئ ئه‌و هیمما تیدا ده‌یته‌

دیاردکەت (ئوگدن و ریتشاردن) ئیکەم کەس
بوون ئەف تییۆرا ئاماژەیی د پەرتووکا خو یا ب
نافی (THE MEANING OF MEANING)
وهرارکرین ئەوژی ب ریکا سیگۆشی روهنکر.

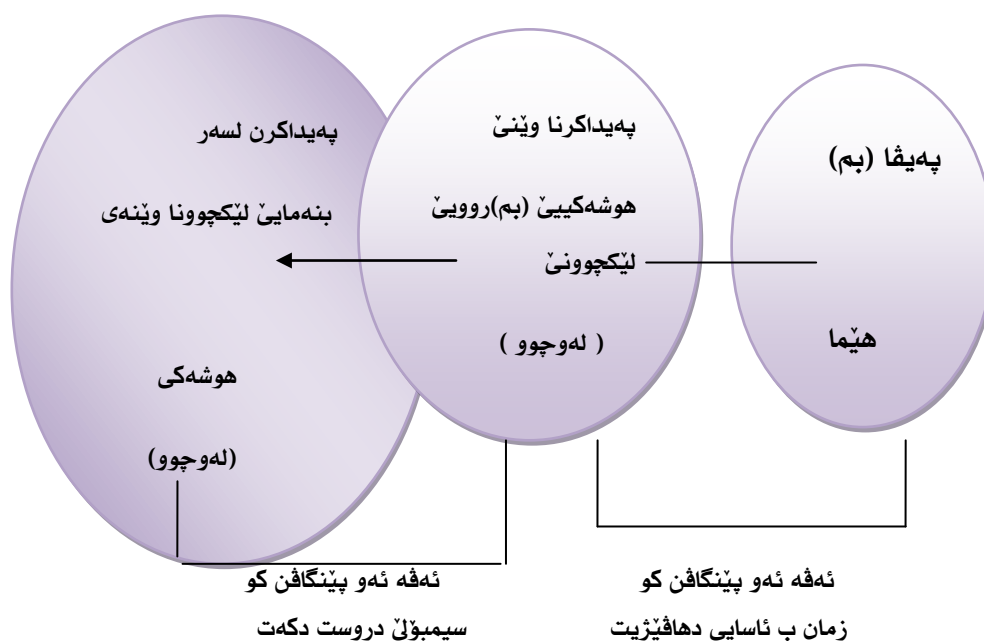
(عەبدولسەلام نەجمەدین، شیرزار سەیری، 2011،
98)
سی گۆشا ب نافودەنگا هەر دوو زانایی
ئینگلیزی ب شیوه‌کی روهن وناشکرا
په‌یوه‌ندییا(هیم، تەن، هزر) د تیورا هیماییدا

ریکۆر) ی جوداهیی د نافبه‌را هیم و
سیمبۆل(جەفەنگ)یدا بکەین، نافیری
دبیژیت((سیمبۆل هیمایه به‌لی هیم سیمبۆل
نینه، هیمایی ئیک رەهەند هه‌یه، روهن و
ئاشکەرایه، ئیک واتا و ئیک ئارمانج هه‌یه، لی
سیمبۆلی به‌رۆفاژی هیمایی دوو رەهەند و
ئارمانج هه‌نه))دشیاندایه بیژین، کو فۆرم دوو
جاران ب دوو شیوه‌یان بکارهاتییه، جارا ئیک بۆ
واتایا فەرهنگی، نموونه وه‌کو(بم)ئەفە ژى هەر
بالنده‌یه‌که و ل کافل و جهین ویران دژیت، لی
ئەف واتایه ب خو فۆرمه بۆ واتایه‌کا دی وه‌کی
(ویرانی، کافل‌بوون، نەمانا ژیانى و . . هتد)
له‌وا (پۆل ریکۆرد) دبیژیت: د سیمبۆلیدا واتایا

د ئەفی نەخشه‌ییدا سی ره‌گه‌زین جودا هه‌نه،
و ئەف سیگۆشه روهندکەت کو ج په‌یوه‌ندییه‌کا
راسته‌وخۆ د نافبه‌را په‌یف وه‌ک هیم و کەرستا
ژ دەرڤه ئەوا کوناماژە دده تی نینه .
ب شیوه‌کی گشتی ئەف تیوره پیکده‌یت ژى:
1- خۆاندنا دیاردا زمانى ژ دەرڤه‌یه‌ی
چوارچۆفی زمانى دکه‌ت.
2- خۆاندنا هه‌بوونین تشتین ژ دەرڤه دکه‌ت
(ئاماژە پیکری).
3- په‌یفین وه‌ک (نا) (بۆ) (لی) (و) ب
خۆ فە ناگریت. (احمد مختار عمر، 2006، 54).
هه‌تا نه‌ا مه‌ باسى هیم و جۆرین ئەوئ کر
نه‌ا دئ پیکۆلی کەین ل دویف بۆچوونا(پۆل

دهنگان دکهینه فۆرمی واتایه‌کا دی و ههر ئەف و پڕۆسی د ئەفی وینەیی ل خۆاریدا نیشان ب
 واتا دووییه د بیه سیمبۆل ئەم دشین ئەفی دەین: _____

بکاردهی، به‌ئ و اتا ئەوی یا جیاوازه. (عه‌بدو السلام نه‌جمه‌دین عه‌بدوللا، شیرزاد سه‌بری عه‌لی، 2011، 4)

- ئەرکی هیمایی د سنوری واتایدا :

هیمای د سنوری واتایدا ئەرکین جۆراو جۆر دبیینیت د شیاندایه هنده‌ک ژ ئەرکین ئەوی ده‌ستنیشانکه‌ن :

1- ئەرکی کاریگه‌رییی : هیمای بنه‌ره‌تی زمانیه و زمان ل دویف هیمایان کاردکه‌ت، بیگومان

پشتی باسی هیمایی هاتییه کرن، دی پیکوئ که‌ین بزانی هیمای د زمانئ رۆژانه و ئەده‌بیدا چه‌وا کاردکه‌ت. د زمانئ رۆژانه‌دا هیمای وه‌کو سندوقه‌کا سه‌ر گرتیه و ژ سیمایین سۆزداری و واتایی پیکه‌اتییه بو ئاخفتنکه‌ری و گوهداری نینه ده‌ستکاریی د ئەفان هیمایاندا بکه‌ن، ئی د ئەده‌بیاتادا و ب تایبه‌تی د هۆزانیدا ئاخفتنکه‌ر و گوهدار ده‌ستکاریی د سیمایین هیماییدا دکه‌ن. ب واتایه‌کا دی فۆرم وه‌کو زمانئ رۆژانه

خودان که سایه‌تیه‌کا تونده یان نهرمه یان
تیکه‌له هتد .

- هیما د ناقبه‌را راستی و نه‌راستییدا :

به‌ری ئهم به‌ین به‌حسی بابته‌تی هیمای
دناقبه‌را راستی و نه‌راستییدا بکه‌ین پیدفیه‌ ب
کورتی هه‌ردوو تیگه‌هین راستی و نه‌راستی
بده‌ینه دیارکرن. هه‌تا کو ئهم بزاین راستی و
نه‌راستی چیه‌، پیدفیه‌ ئهم فه‌گه‌رینه
دوره‌یلی و دوره‌یلی بریاری دده‌ت کا ئهو
که‌رستی زمانی یی راسته یان نه‌، ئه‌گه‌ر ئهو
که‌ره‌سته وه‌کو ئه‌وی بیت ئه‌وی دوره‌یلییدا
هه‌ی ل ئه‌وی ده‌می ئهو که‌رسته دی بیته
که‌رسته راست و ئه‌گه‌ر نه‌ دی بیته به‌روفاژی ،
(شیرزاد صبری علی، 2015، 40) .

هیما وه‌کو که‌رسته و په‌که‌یه‌کا زمینی هه‌مان
تیکه‌هی ل سهر ب خوفه‌ دگریت ئه‌وژی ئه‌گه‌ر
وه‌کو ئه‌وی بیت ئه‌وا دوره‌یلییدا هه‌ی ل ئه‌وی
ده‌می ئهو هیما یه‌ دی واتایه‌کا راستی ب خوفه‌
گریت و ئه‌گه‌ر نه‌، دی واتایه‌کا نه‌راست
بخوفه‌گریت بو نمونه (هیمایا) پاشا) دشیت
ببیته راست و دشیت ببیته نه‌راست وه‌کو
نمونه‌ین ل خواریدا دیاردبیت :

- پاشایی کوردستانی خه‌مخوره .

د نمونا سه‌ریدا هیمای پاشا واته‌یه‌کا
نه‌راست دده‌ت چونکی ل کوردستانی سیسته‌می
حوکمرانی پاشایی نینه به‌لکو کوماریه .

- پاشایی سعودی خه‌مخوره .

زمان دشیت کاریگه‌رییی دروستبکه‌ت ب ریکا
بکارهینانا هیمایین ورؤژینه‌ر وه‌کو هیمایین
نه‌ته‌وه‌یی (مه‌لامسته‌فا، قازی محهمه‌د هتد
) .

2- ئه‌رکی په‌یوه‌ندیکنی : هیما سیسته‌مه و
کووده ، کووژی بریتیه‌ ژ (ئیلکوودینک - کرنه
هیما) و (دیکوودینک - فه‌کرنا هیمای) ئه‌فچا
زمان و گه‌هان‌دنا واتایی د پرؤسه‌یا
په‌یوه‌ندیکنیدا دمینه‌ته ل سهر فه‌کرنا هیمای
ل سهر گوهداری ئه‌وژی پشتی کرنه هیما ژ لایی
ئاخفتنکه‌ری فه‌ ده‌یته بکارهینان.

3- ئه‌رکی جوانیکرنی : په‌یف و ده‌ربرینیین
زمانی دشین ب کاری جوانکارنی رابن، ئه‌فه‌ ژ
زیده‌تر د بیافی زمانی شعریدا ده‌ردکه‌فیت کو
هونه‌رین ره‌وانیژیی. وه‌کو رگه‌زدوژی و
دژیه‌ک ب ئه‌فی کاری رادبن.

4- ئه‌رکی ده‌وله‌مه‌نکرنی : هیما ب خوفه‌
که‌ره‌سته و یه‌که‌یین زمانیه‌ هیما د بنه‌ره‌تدا
تاریکن ، مه‌به‌ست ژ هیمایین تاریک په‌یفین
ساده‌نه، ئه‌فچا ده‌می په‌یفین ساده ده‌ینه
دروستکرن هیما روناک‌دبن د ئه‌نجامدا زمان
ده‌وله‌مه‌ند دبیت .

5- ئه‌رکی ده‌ستنیشانکرنا که‌سایه‌تی :
بکارهینانا هیمایان ژ لایی تاکه که‌سیفه
که‌سایه‌تیا تاکه که‌سی ره‌نگفه‌دده‌ت، کا ئهو
تاکه که‌س که‌سایه‌تیا ئه‌وی ب چ ره‌نگه‌، واته

د ئه‌فی نموونا سه‌ریدا ره‌نگه‌ که‌س یان گوهدار هوسا تی‌بگه‌ هیت کو مه‌به‌ستا ئه‌وی پی ئه‌وه کو ئه‌و که‌سی بری‌شه‌ دچیت شییان نینن ب دروستی بری‌شه‌ بچیت، و که‌سه‌کی دی وه‌سا تی‌دگه‌هیت کو ئه‌و که‌س دریشه‌ چوونیدا یی هیدیه‌(بطی‌ء) دفریدا که‌ سی خودان شییان دی شیت واتایا دروست ئیک لا بکه‌ ت ئه‌وژی ب ریکا ده‌وروبه‌ری.

ره‌گه‌زین هیمايي:

مروقی ب ئاره‌زوویا خو هیما بو تشتی داناینه، داکو ژيانا خو یا روژانه ریکب‌خیت و دئیکو دوو بگه‌هن، دال و مه‌دلول پیکفه‌ هیمايي پیکدهینن، هیماکارییی و زمانفانییی په‌یوه‌ندییه‌کا به‌یز ب ئیکو دووفه‌ هه‌یه، تیورا دیسوسیری ده‌یته‌ نیاسین کو هیما یا پیکهاتییه ژ جووته‌کی ژ دال و مه‌دلولی. دال بریتیه ژ ده‌نگین هیمايي یان په‌یقی. مه‌دلول ژی تیگه‌ه و واتا و تشتی ئامازه پیکرییه ب ریکا دالی و پیدفی ناکه‌ت تشته‌کی راسته‌ قینه‌یی بیت. دال پتر یا جیگیره و مه‌دلول د نافبه‌را خه‌لکی و ده‌وروبه‌راندا ده‌یته‌ گوهورین و مه‌دلول ل گه‌ل نه‌ریتی جیگیر دبیت، به‌لی دال هزر و بوچوونان دبیزیت. دال و مه‌دلول ژلایئ سه‌رفه‌ د ساده‌نه، به‌لی ئه‌و دبنه‌ کاکلا زانستی هیمایان.

د نموونا سه‌ریدا هیمايي پاشا واته‌یه‌کا راست دده‌ت چونکی ل سعودیی سیسته‌می حوکمرانیی پاشاییه .

- شیانیین تاکه‌ که‌سی بو شلوفه‌کرنا هیمایان :

زمان بریتیه‌ ژ کومه‌کا هیمایان (محمد معروف فتاح، 11، 1990) و ئه‌ف هیمايه‌ ژی دبنه‌ کودین زمانی، بیگومان کودین ئاشکه‌را و فه‌شارتی هه‌نه، کودین ئاشکه‌را بریتینه‌ ژ واتایا راسته‌وخو و هیماييین زمانی ئانکو واتا فه‌ره‌ه‌نگییا ئه‌وان و ئه‌فه‌ بو تیگه‌هشتنی ب ساناهینه، وه‌کو واتایا ئه‌فی کو دی ل خواری :

- ئه‌ف خانیه‌ یی منه.

ئه‌گه‌ر ئه‌فی رستی وه‌کو هیمايه‌ک به‌ژمی‌رین دی بیته‌ کوده‌ک، و ئه‌م دشین ب ساناهی واتایا ئه‌وی تی‌بگه‌هین ئه‌وژی ئه‌گه‌ر مه‌ ژ ده‌وروبه‌ری دویر ئیخست، کو واتایا ئه‌وی پیکهاتییه‌ ژ ری‌زبونان په‌یقان د سنووری رستیدا، کو بریتیه‌ ژ واتایا(ئه‌ف، خانی، من، کار سفره) ، لی کودی فه‌شارتی واتایا ئه‌وی ب ریکا ده‌وروبه‌ری دیاردبیت، ئه‌فه‌ژی دمینیت ل دویف شیانا و شاره‌زاییا گوهداری، چونکی ره‌نگه‌ د شروفه‌کرنا کوده‌کیدا پتر ژواتایه‌کی په‌یداببیت ب تایبه‌تی ئه‌گه‌ر کود یی فره‌واتایی بیت، و ل فی‌ری شیانیین که‌ سی دگرنگن د شروفه‌کرنا واتایا کودیدا وه‌کو:

ئه‌و یی ل سه‌ر تبالان بری‌شه‌ دچیت.

ژی بریتییە ژ (مەدلۆل) ی مەدلۆل ژ ی ب خۆ ئەو
تشتن، کو هیما یی دروستدکەن.

مەسەلا (دال) و (مەدلۆل) ی کاریگەرییە کا مەزن
یا ل رەوتا زمانناسی کری. هەر وەسا ب حوکمی
ئەوی چەندی هەردووک (ئاماژە، هیما) سەرچاوی
وینە نوکە ژ ی زانستەک یی هەیی دیراسا
دناقبەینا (ئاماژە، هیما) دا دکەت. دئەفی
روانگە هییدا هەستت ب پەیوەندییا
ناقبەرا (ئاماژە ناسی) و (زمانناسی) دا دەیتە کرن.
دیسوسییری خۆ زیدەتر ب چەمکی
هیما زمانەوانی پەیوەست کربوو. باوەریا ئەوی
ئەو بوو یەگە هیین زمانەوانی
یان (ئاماژەکان) تشتا ناوینن.

دقیقیدا پسارەک دروستدبیت، ئەری (دال) و
مەدلۆل) دوو بوونین فیزیکیه؟

دشیین فەکۆلینا هەر ئیک ژ ئەوان
جودابکەین، هەر وەسا دبیت پەیوەندییا
ناقبەرا ئەواندا سروشتی یان هەر مەکی بیت.

د دیتنا دیسوسییریدا (دال) و مەدلۆل) چ
هەبوونەکا فیزیکی نینە، هەبونا ئەوان ب تنی د
میشتی گوهداریدا یە. ژبو زیدتر روھنکرنا ئەفی
پەیوەندییا هەر مەکی د ناقبەرا (دال) و
مەدلۆل) یدا دشیین فی نموونی بینین. نموونە:

پەیفای (دار) ژ وینەکی دەنگی پیکهاتیه کو
دبیژنی (دال). واتا ویژی (مەدلۆل) ی
دگەهینیت. (مەدلۆل) پەیوەندیەکا سروشتی
نینە، بەلکو پەیوەندییەکا هەر مەکی یە.

دال بیی مەدلۆل چ واتا نینە و هەردوو وەکی
رویی پارهینە ژ ئیکو دوو ناھینە جوداکرن،
ئەگەر جودابوون ل ئەوی دەمی هیما یی
دروستناکەن. واتە دال و مەدلۆل پیکهە هیما یی
دروستدکەن. (عبدالواحد مشیر دزەیی، 2011، 46)
ب دیتنا (دیسوسییری) دال، ژ ئالیی واتایقە
مەدلۆل رەنگشەدەت، کو هیما پیدفی ب
هەرنیک ژ دال و مەدلۆل هەیه، چونکی پیکهە
گریدانەکا بەیز د ناقبەرا ئەواندا هەیه، کو دال
بیی مەدلۆل تەشویشە و مەدلۆل ژ ی بیی دال
تشتەکی مستەحیلە. کەواتە دال شیوہیی پەیفی
یە و پیکهاتا ئەوی یا دەنگیە یان دویف ئیک
هاتنا دەنگانە، بەل مەدلۆل پیکهاتا بوچوون یان
هزرییە، ئانکو تیگەهشتنە یان ئەو تشتە ئەوی د
میشتی مەدا دروستدبیت، ل دەمی ئەم گوھ دالی
دبین، دقیت ئەم مەدلۆل و زیدەری ژ ئیکو دوو
جودابکەین، کو مەدلۆل تیگەھی هۆشەکیە یان
عەقلیە، بەل ژیدەر تشتی راستە قینە یە د
جیھانیدا. (شیرزاد سەبری، 2015، 173)

هیما (sign) دبیتە دوو بەش ئەو ژ ی (دال)
و مەدلۆل) ن. د زمان و فەلسەفیدا بەحس ژ
مەسالا هیما و دال و مەدلۆل هاتیە کرن. د
زمانیدا (دال) پەیفە. د نەزەرا دیسوسییریدا
پەیف دوو رەگەزین جیاواز ب خۆقە دگریت:
ئیک (وینی دەنگی) یە ئەف وینی دەنگی بریتییە
ژ (دال) ی. دوو: چەمک واتای دگەهینیت، ئەفە

زۆربه‌ی زمانفان لی درازی نینن، به‌لکوهه‌می ناف
ئامازنه بو واتایا خو. (عبدالواحد مشیر دزه‌یی،
2014، 98)

زانا و فهیله‌سوف و زمانفانان دابه‌شبوون ل
سه‌ر دوو تیمان دهرباره‌ی په‌یوه‌ندییا د نافه‌را
دال و مه‌دلولی:

تیمه‌ک دبیژیت په‌یوه‌ندییه‌کا نه‌خو بخو‌یی د
نافه‌را دال و مه‌دلولیدا هه‌یه، وتیمادی
په‌تدگه‌ن کو په‌یوه‌ندی د نافه‌را ئه‌واندا
هه‌بیت. به‌لکو دبیژن ئه‌و په‌یوه‌ندییه‌کا د
نافه‌را ئه‌واندا هه‌ ژ ئه‌نجامی ری‌ککه‌فتنا
چقاکیه .

- دال و مه‌دلول د هی‌مایین زمانیدا:

پشتی مه (هی‌مایین زمانی) و هه‌ر تشته‌کی
گریدای ب هی‌مایین زمانیشه‌ روه‌ن و ئاشکرا
کرین نوکه دی به‌حسی (دال و مه‌دلول)ی دنافا
هی‌مایین زمانی دا که‌ین.

(دال و مه‌دلول) دنافا هی‌مایا زمانیدا
په‌یوه‌ندی و گریدانه‌کا به‌یز و موکم ب ئیک و
دوو‌فه هه‌یه و هه‌ر ئیک ژ وان ب یادی فه
گریدایه، هزرکر د هه‌ر ئیک ژ واندا داخو‌ازییا
دیتر دکه‌ت و چ دال نابیته دال ئه‌گه‌ر مه‌دلول
نه‌بیت. چ ئاخفتن ل سه‌ر مه‌دلولی ژی نابیت دال
بی مه‌دلول ب تنی وه‌کو تشته‌کی بی بها ده‌یته
هژمارتن، مه‌دلول ژی بی هزر کرن دال ناه‌یته
هزر کرن و ب جه‌ هینان، ب دیتنا (دی
سوسی‌ری) ئه‌و په‌یوه‌ندییه‌کا د نافه‌را فۆرم واتا

چونکی (دال) وه‌کی ناسنامه‌کی ره‌فتاری دکه‌ت
و (مه‌دلول) ژی نه‌شیت وه‌کی تشته‌کی هه‌قیقی
ره‌فتاری بکه‌ت. (سه‌لام ناوخوش، 2008، 42).

هه‌می ئه‌و تشتین هی‌مایین دروست دکه‌ن دوو
روی هه‌نه، رویه‌ک (دال) ه. رویی دی (مه‌دلول) ه.
بیگومان دفان هه‌ردوو ره‌گه‌زان دا ب ناف ئینانا
ئیک ژوان ئیکسه‌ر بیره‌ مرؤفی ل یادی ده‌ینیت.
واته دشتین بیژین (دال و مه‌دلول) (فۆرم و واتا)
فۆرم بی واتا هیج به‌ایه‌ک نینه و واتا بی فۆرم
هیج تیگه‌هشتن و به‌ایه‌کی ناده‌ت. ژبه‌ره‌ندی
دیسوسی‌ری هی‌ما ب دوو لایین پاره‌ی داناینه.
(دلغین مقداد، 2013، 10)

سه‌باره‌ت بابته‌ی (دال و مه‌دلول)ی
زانایان بو‌چوونین جودا هه‌نه و هه‌ر ئیک
ژئه‌وان ب جو‌ره‌کی بو‌چوون هه‌نه ژئه‌وان
ژی:

ب دیتنا دیسوسی‌ری (دال و مه‌دلول) دوو
ره‌گه‌زین هی‌مایین نه، کو (دال) ل جه‌ی وینئ
ده‌نگی ده‌یت و (مه‌دلول) ل جه‌ی هزرئ ده‌یت.
ئه‌فان هه‌ردوو ره‌گه‌زان په‌یوه‌ندییه‌کا به‌یز ب
ئیکو دوو‌فه هه‌یه ئانکو (دال) بی (مه‌دلول) نابیت
و (مه‌دلول) ژی بی (دال) نابیت، ژبه‌ره‌ندی
دیسوسی‌ری (دال و مه‌دلول) ب دوو رویین پاره‌ی
لیکچواندینه. (شیرزاد سه‌بری، 2008، 18)

(فریگه) گه‌هشتیه ئه‌وی چهن‌دی کو جیاوازی
د نافه‌را (دال و مه‌دلول) یدا هه‌یه و ئامازی ب
ئه‌وی چهن‌دی دکه‌ت کو (مه‌دلول) واتانینه، کو

بیه‌ستیت، (دی سوسیڤر) ئاماژی ب هندی ددهت، کو جیوازییا د نافبه‌را زماناندا باشترین به‌لگه‌یه بو سه‌ماندنا فی دهربرینی. ب ئه‌فی چهندی ئه‌نجامی رپککه‌فتنا د نیشانین زمانیدا داله‌ک بو واتایه‌کی هاتییه هه‌لبژارتن و په‌یوه‌ندیه‌کا خو بخوی د نافبه‌را دال و مه‌دلولیدا ده‌یته دیتن، ل گه‌ل هندی ژی چه‌وانییا رپککه‌فتنا کومه‌لایه‌تی شیوی ئه‌فی هه‌لبژاراتی بومه‌روهن بویه. (کامهران ئیبراهیم مشه‌ختی، 2011، 54).

ل دویف بوچوونا دی سوسیڤری لایه‌نی دهنگی ب (دال)ی و لایه‌نی (واتا)یی ب (مه‌دلولی)ی ددانیت.

په‌یفا (خوشک) دا دهنگین په‌یفا (خوشک) کو پیکهاتییه ژ (خ، و، ش، ک) کو ئه‌فه ده‌بیته (دال) و تهنی په‌یفا (خوشک) مه‌دلوله.

- په‌یفا (که‌ر):

په‌یفا (که‌ر) وینی دهنگی (ک+ه+ر)، (دال)ه، به‌لی گوهدریژ د جیهانا ژ دهرقه‌دا ده‌بیته مه‌دلول.

- په‌یفا گۆل:

وینی دهنگین په‌یفا (گ+و+ل)، (دال)ه، و مه‌دلولی ئه‌وی پرووه‌که د جیهانا ژ دهرقه‌دا.

- په‌یفا ئاشتی:

دهنگین په‌یفا ده‌بیته دال و مه‌دلولی ئه‌وی بریتییه ژ هزره‌کا باش و ئه‌رینی د ناف میشکیدا، کو د جیهانا ژ دهرقه‌دا چ وینه یین راسته‌قینه نین.

هیمایا زمانیدا هه‌ی وه‌کو دوو روویین پاره‌کیینه. کو ب زه‌حمه‌ته هه‌ردوو رویان ژیکجودا بکه‌ین، ژ به‌ر هندی د ناف هیمایین زمانیدا دال و مه‌دلول ژیکجودا نابن. به‌لکو هه‌ر ئیک ژ وان ره‌گه‌زان ب ره‌گه‌زین دیقه‌گریدایه و ده‌ستکاریکرن د هه‌ر ره‌گه‌زه‌کیدا ده‌بیته ئه‌گه‌ری شیواندن و تیکدانا ره‌گه‌زی دی. بو نمونه: جه‌گۆهرینا فۆرمی دالی وه‌کو (د+ا+ر) بوو (ر+د+ا) ده‌بیته ئه‌گه‌ری هندی مروف د مه‌دلولی په‌یفا (دار) نه‌گه‌هیت. (عه‌بدولواحید موشیر دزه‌یی و زیرین خو‌رشید، 2010، 2)

سه‌باره‌ت سنوری هیمایا زمانی (سنور ناهیه‌ته دانان بو دریژیا هیمایا زمانی) دشیین هه‌ر وشه‌یه‌کی ب هیمایه‌کی دابنیت، هه‌روه‌سا دشیین ژی رسته‌کا دریژیان ژی دشیین پارچه‌کا ئاخفتنی هه‌میی ب ئیک هیما دانین..واته دشیین بیژین رسته‌یان پارچه‌کا ئاخفتنی ب سه‌دان هیمایین زمانی یین جودا جودا بدانین. (عه‌بدولسه‌لام نه‌جمه‌دین و شیرزاد سه‌بری، 2011، 94) بو نمونه: د رسته‌کا وه‌کی (نازادی نه‌وزاد دیت) دشیین هه‌موو وه‌کی ئیک هیما سه‌ره‌ده‌ریی ل گه‌لدا بکه‌ین یان ژی دشیین بیژین ئه‌فه رسته ژ هیمایین (نازادی)، (نه‌وزاد)، (دیت) پیکهاتییه.

(دی سوسیڤر) په‌یفا خوشک (SOEUR) د زمانی فهره‌نسیدا وه‌کو نمونه ده‌ینیت و ده‌بیزیت چ په‌یوه‌ندییه‌کا ده‌روونی تایبه‌تی نینه کو چه‌مکی خوشک ب زنجیرا دهنگی (JOEUR)

-دال و مه دلول دهيمايين نه زمانيدا:

1- دال و مه دلول د نيشانه ييدا:

ئهگه ر ئه م بهرئ خؤدانه كئ بؤ(ترافيك لايت)ئ بكهين دئ بينين، كو ههرئيك ژوان رهنگين دنافدا نيشانه نه بؤ مهبهسته كئ دهيتته بكارئينان ژئهوان ژئ رهنگئ (سور)دببته(دال) كو نيشانه يه بو (راوهستيان)كو ئه فـ

دببته(مه دلول)ئ ئه وئ، رهنگئ (زهر)دببته (دال) و(ئاگه هداركرن)ژئ دببته(مه دلول)ئئه وئ، رهنگئ(كهسك)دببته(دال)و(چوون)ژئ دببته(مه دلول)ئئه وئ.

ئه فچا چه ندا بووري د ئه فئ وئنه ي دا پتر رو هـ ن و ئا شـ كرا دببته:

رهنگئ سور نيشانه يه بؤ راوهستيانئ

رهنگئ زهر نيشانه يه بؤ ئاگه هداركرنئ

رهنگئ كهسك نيشانه يه بؤ چوونئ

داله بهلئ (باران هاتن) دببته مه دلولئ ئه وئ، ههروهسا (دويكئل) داله و(ئاگر)مه دلولئ ئه وئيه. 2- دال و مه دلول د وئنه ي دا:

ئهگه رچه ند نيشانه يه كئين دي وهربگرين و دال و مه دلولئ تيدا دياربكهين، ئه ف چه نده دئ بؤ مه پتر ئاشكه راببته وهكو(عهور هاتنئ)، كو

وئني زاروكي داله و مه دلولئ ئه وئ خه ندينييا زاروكيه ل بهر كنارئ دهريايي.

نه وپه كې (دره وه كې) د كه ت و نه فه دبېته
(مه دلولې) نه وې. جهې گرنگيې په نه م ناماژې ب
هندي بدهين، كو نه فه ناماژين مه به حسكرين
رېژهين، چونكي دبېت كه سي دناخفیت يې
نه خوش بيت يان ژي خورپانهك ل له شي نه وې
په يدا دبېت. (دلفين مقدا، 2013، 21-22)

ههروهسا نيشانه يې ل سهر ديمې مروفي
ئانكو روخسارې مروفي ناماژې ب باره كې
مروفي يې كه سايه تي ددهت وه كو (كه سي نافچاډ
گرې) يان (نافچاډ گرتي) دبېته (دال) لې واتايا نه وې
كو دبېت نه فه كه سه (خودان ناريشه) يان (يې
نه خوشه) يان (كه سه كه سهز نياسيني
ناكه ت) نه فه هه مې دبنه (مه دلول) بو نه وې.
ههروهسا (كه سي دفن بلند) كو دبېته (دال) لې
واتايا وې كو ناماژې ب (كه سه كې
سهر داچووي) ددهت و نه فه دبېته (مه دلول) بو
نه وې. ههروهسا كه سه كې (نافچاډ فه كرى و ب
شهو و به ردهوام گرنژين سهر ليقيين وي)

نه فه وپنه يه بخو دبېته (دال) لې واتايا نه فه
وي نه ي دبېته (مه دلول) كو واتا وې هه لگرتنا
چه كيه زلايې نافرته يې خوراگرين كورده.

3- دال و مه مدلول دناماژه يدا:

بلندكرنا ده ستې دبېته (دال). لې واتايا نه وې
كو ناماژې ب سلا فكري ددهت و نه فه
دبېته (مه دلول) لې نه وې، ههروهسا هه ژاندا
سهرې ژلايې سهرې بو خوراي دبېته (دال) لې
واتايا نه وې كو ناماژې ب (رازيبون) لې ددهت
ئانكو واتا (به لې) لې ددهت و نه فه دبېته
(مه دلول) نه وې. ههروهسا هه ژاندا سهرې بو
سهر هه ردو ملين راست و چه پې دبېته (دال) لې
واتايا نه وې كو ناماژې ب (نه رازيبون) لې ددهت،
ئانكو واتايا (نه خير) لې ددهت، كو نه فه دبېته
(مه دلول) لې نه وې، ههروهسا خوراندا دفني ل
ده مې ناخفتني دا يان خوراندا گو هي يان
خوراندا پشتي دبېته (دال) لې واتايا نه وې كو
ناماژې ب هندي دكه ت كو كه سي ناخفتنكر يې

پشتی فه‌کۆلینا مه ب دوماهیک هاتی، ئەم گه‌هشتینه ئەفان خالین ل خواری دیارگری:

1- واتا ئەو تشته کو د میشکی مروفايدايه و ناهیته دیتن، ئەوا مروفا دبینیت، ئەو تشته کو ب چافین خو وینئ ئەوی گرتییه، پاشماوی ئەوی دمیشکی مروفايدايه، ئەو پاشماوه واتایه.

2- هیما د سنووری واتاییدا چهند ئەرکان دبینیت. وه‌کو: ئەرکی کاریگه‌ری، ئەرکی په‌یوه‌ندی کرنی، ئەرکی جوانیکرنی، ئەرکی ده‌وله‌مە‌ندکرنی، ئەرکی ده‌ست‌نیش‌انکرنه‌که‌سایه‌تییی.

3- هیما دی واتایه‌کا راست هلگریت، ئەگه‌ر وه‌که‌ه‌ف بیت ل گه‌ل دورهیلی، ئەگه‌ر نه دی هلگرا په‌یامه‌کا نه‌راست بیت.

4- د فه‌کرنا واتایا کۆدی ئاشکه‌رادا، تیگه‌ه‌شتن یا ب سانه‌هییه، لی تیگه‌ه‌شتنا واتایا کۆدی فه‌شارتی یا هیمای یا ب زه‌حه‌مه‌ته و ئەفه‌ه دمینیته ل دویف شیانین که‌سی.

5- په‌یوه‌ندی د ناقبه‌را دال ومه‌دلولیدا د ناقه‌هیمايین زمانیدا لی‌کچوون نینه.

6- په‌یوه‌ندی د ناقبه‌را دال ومه‌دلولیدا د ناقه‌هیمايین زمانیدا ب ئەفی ره‌نگییه:

دبیته (دال) لی واتایا وی کو ئاماژی ب هندی ددهت کو (که‌سه‌کی ساده‌یه، هه‌ژیکرنا تیکه‌لیی و ده‌ورو به‌ران دکه‌ت که‌سه‌کی روح سفق، که‌سه‌کی ساخه‌م و به‌یزه) ئەفه‌هه‌می دبینه (مه‌دلول).

پشتی مه به‌حس ل (دال و مه‌دلول) ی د هه‌ر ئیک ژ جوړین هیمايین نه‌زمانی دا کری و بو هه‌ر ئیک ژوان ب چهند نمونه‌هینان دی هه‌ول ده‌ین چهند رونکرنه‌کان به‌رچاف که‌هین کو جهی گرنکیی نه‌ ژوان زی بومه‌ دیار بوو کو (دال) پتریی جیگیره، لی مه‌دلول به‌روفازی ئانکو پتریا جاران نه‌یی جیگیره و ب چهن‌دین واتایان به‌رچاف دبیت، له‌وما دبیته مه‌دلولی ئیکی و مه‌دلولی دووی و مه‌دلولی سییی و هتد. . . .

به‌لی ئەفه‌هه‌وی چهن‌دی ناگه‌هینیت کو ب تنی (دال) هه‌می ده‌مان یی جیگیره، به‌لکو (مه‌دلول) زی هنده‌ک جاران یی جیگیره، وه‌کو پایته‌ختین وه‌لاتان، نمونه‌ه: پایته‌ختی وه‌لاتی کوردستان دیبته (دال). لی (مه‌دلول) ی وی دبیته (هه‌ولیر). واته‌ د‌فیریدا (مه‌دلول) یی جیگیره، هه‌روه‌سا پایته‌ختی (فره‌نسا) کودبیته (دال). (مه‌دلول) ی وی دبیته (پاریس). واته (مه‌دلول) د‌فان نمونه‌ناندا یی جیگیره.

ئه‌نجام

– عه‌بدولواحید موشیر دزه‌یی، واتاسازی وشه و رسته، چاپی سیپه‌م، هه‌ولیر، 2014.

– عه‌بدولواحید موشیر دزه‌یی و شیرزاد سه‌بری، زمانه‌وانی، چاپی ئیکئی، هه‌ولیر، 2013.

– عه‌بدولواحید موشیر دزه‌یی، زانستی سیمانتیک، چاپی ئیکئی، هه‌ولیر، 2015.

– کامهران ئیبراهیم مشه‌ختی، سیمپولوزیای زمانی، سوفیگه‌ری له شیعره‌کانی مه‌لایی جزیری دا، چاپی ئیکئی، چاپخانا خانی، دهوک، 2011.

– عه‌بدولسه‌لام نه‌جمه‌دین عه‌بدوللا، شیکردنه‌وه‌ی ده‌قی شیعری له روو زمانه‌وانیه‌وه،

– چاپی ئیکئی، چاپخانا: حاجی هاشم/هه‌ولیر، 2008

– عه‌بدولسه‌لام نه‌جمه‌دین و شیرزاد سه‌بری، زمانفانیا تیوری، چاپی ئیکئی، چاپخانا حه‌جی هاشم، هه‌ولیر، 2011.

دوو: نامین ماسته‌ری.

– دلشین مق‌داد احمد، شروقه‌کردنی وینه له زمانی کوردی دا، سکولا ئادابی، زانکویا دهوک، 2013.

– هه‌ژار که‌مال یوسف، واتا د دیالوگا کارپیکاتی‌ری کوردیدا، پشکا زمان و چاندا کوردی، زانکویا ماردین ئارتوکلو، 2014.

– فه‌ره‌اد توفیق حه‌سه‌ن، دیارده‌ی واتایی له زمانی کوردی دا، کولیژی زمان، زانکویا سلیمانیه‌ی، 2010.

سی: ژیدهر ب زمانی عه‌ره‌بی.

– رمزی بعلبکی، معجم المصطلحات اللغویة، انکلیزی-عربی، الطبعة الاولى، دار العلم للعمالین، بیروت-لبنان، 1990.

– د. احمد مختار عمر، علم الدلالة، کلیة دار العلوم، جامعة القاهرة، الطبعة السادسة، 2006.

– عبدالقادر عبدالجلیل، المعجم الوظيفي لمقاييس الادوات النحوية والصرفية، الطبعة الاولى، دار الصفاء للنشر والتوزيع، عمان-الاردن، 2006.

ا- د وینه‌یدا لی‌کچوون هه‌یه.

ب- د نیشانه‌ییدا لی‌کچوون هه‌یه.

ج- د ئاماژه‌ییدا لی‌کچوون هه‌یه.

6- دال ومه‌دلول ده‌یما‌یین زمانی

ونه‌زمانی‌دا ب سانا‌هی ده‌یته

ده‌ستنی‌شان‌کرن، لی مه‌دلول د ه‌یما‌یین

نه‌زمانی‌دا پتر پید‌فی ب هزر‌کرنه‌کا

کویرتر هه‌یه، تا‌کو به‌یته ده‌ستنی‌شان‌کرن.

ژیدهر

ئیک: ژیدهرین کوردی.

– ئارا عه‌لی نه‌حمه‌د، کوتین واتایا شیوازی بو هه‌ف واتایا ته‌واو (گوفه‌را به‌هدینی)، چاپی ئیکئی، چاپخانا خانی، دهوک، 2008.

– سه‌لام ناوخوش و نه‌ریمان خوشناو، زمانه‌وانی، چاپی دووهم، چاپخانه‌ی مناره، هه‌ولیر، 2009.

– سه‌لام ناوخوش، پوخته‌یه‌ک ده‌ریاره‌ی زمانناسی (میژووی، بونیاتگه‌ری، چومسکی)، هه‌ولیر، 2008.

– محمد معروف فتاح، لی‌کولینه‌وه زمانه‌وانیه‌کان، چاپی ئیکئی چاپخانا رۆژه‌لات، هه‌ولیر، 2010.

– محمد معروف فتاح، زمانه‌وانی، زانکویا سه‌لاحه‌دین، هه‌ولیر، 1990.

– د. شیرزاد سه‌بری، واتاسازی، چاپی ئیکئی، چاپخانا هوار، دهوک، 2015.

– شیرزاد سه‌بری، واتا د نافه‌ه‌را سیمانتیک و پراگماتیکیدا، چاپی ئیکئی، چاپخانا خانی، دهوک، 2011.

– عه‌بدولواحید موشیر دزه‌یی و زی‌رین خورشید سه‌لیم، واتا و وینه، گوفاری زانسته مروفايه‌تیه‌کان زانکوی سه‌لاحه‌دین، ژماره (45)، 2010.

— محمد علي فالح، الدلالة التركيبية لدى الأصوليين في
ضوء اللسانيات الحديثة، كلية الدراسات العليا، الجامعة
الأردنية، . 2006.

خلاصه

هذا البحث الموسوم (الرمز والمعنى، بحث سيمانتیکی) حولنا فيه التعرف الى الرمز وانواعه وعلاقة
دال والمدلول في الرموز اللغوية وغير اللغوية البحث هو وصفى ويتكون من فصلين:
-الفصل الاول: . يبحث الرمز وانواعه.
-الفصل الثاني: . يبحث الرمز والمعنى.
من اهم النتائج التي توصلنا اليها، العلاقة بين عناصر الرموز اللغوية ليست عراقة تشابهية، اما
العلاقة بين عناصر الرموز غير اللغوية هي علاقة تشابهية.

ABSTARCT

The present research entitled "The symbol and meaning a semantic study "delas with the symbole and its types and the relationship of signifier and signified with linguistic and non-linguistic symbols.

The research is descriptive one and consists of two chaopters: the fist cchapter identifies symbol and its types while the second chapter studies the relationship between symbol and meaning. The researcher has come up with findings and the most important one is that the relationship between linguistic symbols is not likeness while the relationship between nonlinguistic symbol is likeness relationship.